

TIMBRO

Hade hela Sverige kunnat leva?

TANKAR OM EN HÅLLBAR NÄRINGSPOLITIK

Dag Elfström & Kina Lundqvist

TIMBRO • December 2012

Om författarna

DAG ELFSTRÖM har läst historia och beteendevetenskap vid Linköpings universitet och har ett mångårigt engagemang i Kristdemokraternas ungdomsförbund bakom sig. I dag arbetar han med textbearbetning för Socialdepartementet

KINA LUNDQVIST har en politics kandidatexamen i statsvetenskap samt en filosofie kandidatexamen i nationalekonomi från Lunds universitet.

Hon studerar i dag magisterprogrammet i journalistik vid Uppsala universitet och arbetar som researcher på ett skandinaviskt konsultföretag.

Båda författarna deltog i 2012 års upplaga av Timbros researchprogram
Sommarsmedjan.

© Författarna och Timbro 2012

Omlagsfoto: Daniel Löfstedt

ISBN 978-91-7566-919-9

www.timbro.se

info@timbro.se

Innehåll

Inledning • 4

I. URBANISERINGENS HISTORIA • 5

II. FLER LAGAR OCH REGLER • 8

2.1 Arbetsmarknadsregleringar • 8

2.2 Sociala försäkringar och stöd • 9

III. LAPPA OCH LAGA-POLITIK

ISTÄLLET FÖR STRUKTURELLS REFORMER • 11

3.1 Statliga myndigheter flyttar från Stockholm • 11

3.2 Utlokaliseringar i modern tid • 12

3.3 Regionala högskolor • 12

3.4 EU ger konstgjord andning • 13

IV. LAGAR SOM HINDRAR LANDSBYGDEN

FRÅN ATT VÄXA PÅ EGEN HAND • 15

4.1 Riksintresset, i vems intresse? • 15

4.2 Strandat strandskydd • 16

4.3 Långa handläggningstider för att få bygga industrifastigheter • 17

4.4 Skatter på drivmedel • 17

4.5 Stänger krav på förnyelsebart bensinmackar? • 18

V. EN HÅLLBAR NÄRINGSPOLITIK FÖR LANDSBYGDEN • 20

Referenser • 22

Inledning

”HELA SVERIGE SKA LEVA”, lyder devisen. Slutresultatet är en aning diffust, men ambitionen är glasklar: människor ska kunna leva och verka i hela landet och levnadsstandarden i mindre tätbefolkade områden ska inte tillåtas avvika alltför mycket från den som finns i lite större kommuner.

I takt med att inflyttningen till de större städerna ökat har det blivit kostsamt att leva upp till idealet. Bilden av landsbygden har med tiden också blivit nedläggning och avfolkning.

Diskussionen om landsbygden saknar i dag förståelse för den politiska historien, där man dels kan tala om en naturlig urbanisering, dels en urbanisering skapad av politiska strukturer. I rapporten pekar vi på en rad sådana som har försämrat den svenska landsbygdens förutsättningar.

Rapporten spänner från Rehn–Meidner-modellen på 1950-talet till dagens projektbaserade stödpolitik och pekar på hinder som finns för att landsbygden ska kunna behålla invånare och företag. Detta är en viktig lärdom för borgerliga politiker och debattörer som ger en bakgrund till varför en ekonomiskt liberal politik är en politik för hela Sverige.

Landsbygden är inte offer för urbanisering. Människor kommer alltid att vilja flytta från en plats till en annan, ibland flera gånger i livet. Problemet är att Sverige dras med svedan av en politik som fördes under 1900-talet.

Dag Elfström & Kina Lundqvist

Rapporten i korthet

- Urbanisering är ett naturligt fenomen i ett samhälle och i en ekonomi i förändring, men den politik som har förts i Sverige har också drivit människor att flytta från landsbygden. Arbetsmarknadspolitik, regleringar och skatter har anpassats efter de mest produktiva företagens förutsättningar, vilket har minskat livskraften på landsbygden.
- Det politiska svaret har inte varit att åtgärda de strukturella problem som finns utan i stället göra punktinsatser i form av nya högskolor och utlokaliserade myndigheter.
- Vid sidan av detta finns en rad lagar och förordningar som begränsar landsbygden, däribland: strandskydd, långa handläggningstider, riksintresset, drivmedelsskatter och pumplagen.

1. Urbaniseringens historia

URBANISERING ÄR EN FÖRETEELSE med långa traditioner i Sverige. Redan under 1900-talets andra årtionde inleddes i landets sydvästra delar en tydlig förflyttning från land till stad. Snart var utvecklingen påtaglig i hela Sverige.

Inget tyder på att människors vilja att flytta till städerna skulle avta framöver. Sveriges storstadsregioner växer stadigt. Under 2011 flyttade nästan 24 000 personer till Stockholms län från övriga Sverige.¹ Sedan 2005 har den inrikes inflyttningen till länet överstigit utflyttningen. Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) lär trenden hålla i sig. I en befolkningsprognos från hösten 2011 beräknar man att nästan hela befolkningsökningen under de kommande 25 åren sker antingen i storstäderna eller i förorts- och pendlingskommunerna.²

Utvecklingen i mindre kommuner (utan närhet till en storstad) är den motsatta. Här väntar kraftiga befolkningsminskningar. En viktig förklaring är svårigheten att hitta försörjning i de mindre tätbefolkade delarna av landet.

Det finns naturliga förklaringar till varför antalet arbeten har minskat på dessa platser: modern logistik, nya maskiner och annan teknisk utrustning har gjort många näringsgrenar, till exempel skogsindustrin, mer effektiv och mindre arbetsintensiv. Nya teknologier har också förändrat de geografiska förutsättningarna för många orter. Fram tills dess att lastbilen slog igenom på 1960-talet var närheten till en älv eller ett annat vattendrag avgörande för att transportera timmer, vilket många orter i skogslänen levde på.

Men utöver dessa naturliga förändringar i ekonomin har hinder i betydande utsträckning bidragit till urbaniseringen. Mest betydelsefull har den så kallade Rehn–Meidner-modellen varit.

Rehn–Meidner-modellen utarbetades i slutet av 1940-talet och presenterades på LO-kongressen 1951. Den var ett sätt att koppla den fackliga lönepolitiken till näringspolitiken och finanspolitiken och blev synonym med stora delar av den socialdemokratiska politiken från mitten av 1950-talet och de decennier som följde därefter.³ Modellens mål var att Sverige skulle få låg inflation och låg arbetslöshet, hög tillväxt och en jämn inkomstfördelning. Detta skulle förverkligas genom:

- *Solidarisk lönepolitik*

Löner skulle sättas oberoende av var arbetet utfördes och oberoende av företagets betalningsförmåga. ”Lika lön för lika arbete”, var devisen. Löneökningsskrav utan hänsyn till företagets bärkraft, i kombination med generellt låga vinstmarginaler, förväntades leda till att

1. Stockholm läns landsting (2012).
2. Svenskt Näringsliv (2011), sid 4.
3. Jacobsson (2004).

mindre produktiva företag skulle slås ut, eftersom de inte kunde konkurrera med lägre löner.

- *Aktiv arbetsmarknadspolitik*

Avskedad arbetskraft i olönsamma företag skulle enklare få jobb i framgångsrika företag som kunde betala avtalsmässiga löner. Bland annat ingick omskolning till nya arbeten, stöd till geografisk förflyttning och en statlig arbetsförmedling.

- *Stram finanspolitik och riktad selektiv finanspolitik*

Genom en återhållsam finanspolitik och försiktig hantering av de offentliga utgifterna var tanken att dämpa den inhemska efterfrågan och förhindra prisökningar och hög inflation. Arbetslöshet skulle enligt modellen inte motverkas genom en generell sänkning av lönekostnaderna. I stället skulle kostnaderna sänkas för de företag som bidrog till en ökad sysselsättning.⁴

Rehn–Meidner-modellen genomfördes aldrig fullt ut i Sverige, framförallt på grund av att politikerna inte klarade av att vidhålla en stram finanspolitik.⁵ Men den solidariska lönepolitiken med aktiv arbetsmarknadspolitik fick stort genomslag och påverkade hur Sveriges ekonomi utvecklades.⁶ Genom att kräva att företag, oavsett geografisk placering och betalningsförmåga, skulle betala samma löner till sina anställda drev politiken fram nedläggningar runtom i landet.

Särskilt stor var effekten i branscher med förhållandevis låg produktivitet, som byggsektorn, handeln och textilindustrin.⁷ Inom byggsektorn gjorde lönepolitiken att många små företag, ofta baserade på små orter, fick svårt att klara sig medan de stora bolagen, som exempelvis Riksbyggen och byggföretaget BPA, växte och tog marknadsandelar.

Stigande reallöner under 1950-talet gjorde att svensken hade mer i plånboken. Det var en stor möjlighet för handeln. Men den solidariska lönepolitiken gjorde det svårt för lanthandlare och butiker på mindre orter att klara sig – i stället var det varuhus som växte. Störst var slaget mot den redan mycket konkurrensutsatta textilindustrin. Från mitten av 1950-talet fram till slutet av 1960-talet uppskattas mer än hälften av alla jobb inom textilindustrin ha försvunnit. Även om internationell konkurrens och ny teknik är viktiga förklaringar till utvecklingen var effekten av den solidariska lönepolitiken betydande.⁸ Det var helt enkelt inte möjligt för textilfabrikerna i Borås och Ångermanland att hålla jämna steg och betala lika höga löner som den exportintensiva industrin.⁹

4. Bergh (2009), sid 19–20; Jacobsson (2004).

5. Jacobsson (2004); Bergh (2009), sid 20.

6. Ryner (2002), sid 85.

7. Olofsson (2004), sid 129.

8. Gråbacke (2002), sid 47–76.

9. Ibid, sid 59–65.

Mätt i antalet sysselsatta vägdes effekterna av Rehn–Meidner-modellen delvis upp av att offentlig sektor expanderade. I den offentliga sektorn spelade löneökningarna mindre roll, då de högre kostnaderna kunde tas ut via skattsedeln.¹⁰ Fram till 1950 ökade jobben i privat sektor, men sedan dess har antalet privatanställda inte ökat nämnvärt. I stället sker sysselsättningsökningen i offentlig sektor. Den största ökningen har skett inom kommunerna.¹¹

Den solidariska lönepolitiken som följde av Rehn–Meidner-modellen ökade inte per se arbetslösheten. Effekten var snarare att den förstärkte de förändrade produktionsförhållanden och att den särskilt drabbade orter med ett mindre produktivt näringsliv.¹²

Samtidigt krävde den socialdemokratiska arbetsmarknadspolitiken att löntagare flyttade och omskolade sig.¹³ Socialdemokraternas politik har i efterhand blivit känd som en ”flyttlasspolitik”.¹⁴ Begreppet myntades på 1960-talet av motståndarna till den aktiva arbetsmarknadspolitiken, som bland annat innehöll statliga flyttningsbidrag till personer som valde att söka sig från landsbygden in till städerna. Särskilt i Centerpartiet var kritiken mot politiken hård och i riksdagsvalet 1970 lyckades partiet vinna över många besvikna socialdemokratiska väljare från skogslänen. På två riksdagsval steg Centerpartiet med knappt 10 procentenheter. En utveckling som beredde väg för den historiska valutgången 1976, då Sverige fick sin första borgerliga regering sedan 1936.¹⁵

10. Lakomaa (2008) sid 79.

11. Bjuggren & Johansson (2009).

12. Nordfors (2006).

13. Magnusson (2010), sid 406. Se även Bergh (2009).

14. Inflyttningen till städerna ökade efterfrågan på bostäder, vilket löstes med statliga investeringar till det så kallade miljonprogrammet, med målet att bygga en miljon bostäder på tio år. Detta ledde till nya bostadsområden i utkanterna av storstäderna, såsom Tensta och Rinkeby utanför Stockholm, Angered i Göteborg samt Rosengård och Hyllie i Malmö. Magnusson (2010), sid 406.

15. Centerpartiet (2012).

2. Fler lagar och regler

SVERIGE VAR VÄRLDENS FJÄRDE med rikaste land så sent som 1970. Men det följande decenniet blev i många avseenden ett förlorat årtionde.

Internationellt var 1970-talet krisens decennium. Det gällde även Sverige. Men för Sveriges del var 1970-talet även de nya regleringarnas årtionde. Om arbetsmarknaden tidigare hade kännetecknats av stelhet blev den nu i det närmaste cementsad. Samtidigt höjdes skatterna i takt med att den offentliga sektorn växte.

2.1 ARBETSMARKNADSREGLERINGAR

I början av 1970-talet genomdrevs de så kallade Åmanlagarna, som anses ha förändrat det arbetsrättsliga regelverket i grunden. En av de tre nya lagar som programmet innehöll var lagen om anställningsskydd (LAS).¹⁶ Lagen underströk att arbetsgivare måste ha saklig grund för uppsägningar och att alla har rätt till en laglig uppsägningstid om minst en månad. I och med införandet av LAS kom turordningsreglerna att bli en del av svensk arbetsmarknadspolitik. Turordningsreglerna, som byggde på principen ”sist in, först ut”, gjorde det svårare för företagare att behålla nyckelkompetens vid en eventuell personalkminskning.¹⁷

Åmanlagarna var inte de enda lagarna som antogs vid den här tiden. Flera nya arbetsmarknadsregleringar infördes: förlängd uppsägningstid (1971), regler om att byggnadsarbetare måste anställas via anvisning från offentlig arbetsförmedling (1973), lag om skyddsombud och skyddskommitté (1974), begränsning av visstidsanställningar (1974), plikt att anmäla ledig plats till arbetsförmedlingen (1975), lag om medbestämmande i arbetslivet – MBL (1977) och inskränkta möjligheter till övertidsuttag samt förlängd semester (1978).¹⁸

Många har tolkat dessa regleringar som att fackföreningarna under 1970-talet lyckades få den socialdemokratiska regeringen att lagstifta om krav de själva misslyckats att få gehör för i förhandlingar med arbetsgivarna.¹⁹

De flesta av dessa arbetsmarknadsregleringar finns kvar i vår tid. Stora och lönsamma företag kan ofta hantera regleringarna. Svårare är det för mindre företag som redan från början kan ha lönsamhetsproblem. För de mindre företagen innebär varje nyanställning ett risktagande i form av svårigheter att bryta en anställning som inte fungerar, långa uppsägningstider och höga lönekostnader.

Detta blir tydligt inte minst på landsbygden som är särskilt beroende av små arbetsgivare. Uppemot 80 procent av företagen på landsbyg-

16. Appelquist (2001) sid 71.

17. Nycander (2010) sid 8 ff.

18. Bergh (2009), sid 50.

19. Ibid.

den saknar anställd personal.²⁰ Många av dessa företag har potential att växa och ägarna har ofta en vilja att expandera. Den solidariska lönepolitiken och flera av de nämnda arbetsmarknadsreglerna som infördes på 1970-talet utgör i det avseendet ett hinder.

2.2 HÖGA OMKOSTNADER OCH REGELKRÅNGEL – PROBLEM FÖR LANDSBYGDENS FÖRETAG

Skatterna steg kraftigt under 1900-talet. Kurvan var som brantast på 1970-talet. Det var inte bara inkomstskatterna som ökade. Även en rad andra skatter, främst indirekta, höjdes. 1970 utgjorde arbetsgivaravgifterna 12,5 procent av lönen. Nio år senare var den siffran 36,7 procent, en tredubbling under samma period.²¹

Trots att det har hänt en del sedan 1970-talet kvarstår problemet med de höga kostnaderna. Både Glesbygdverket och Skandinaviska Enskilda Banken (SEB) konstaterade 2006 att svenska småföretag har stora problem med sin tillväxt. Trots att det för sex år sedan rådde högkonjunktur, var anställningsviljan ändå låg. ”Inte ens de snabbast växande företagen nyanställer i någon större skala. Sjukpenningen, skattetrycket och krångliga regler anges av småföretagen själva som de värsta hindren för nyanställningar”, konstaterade SEB:s Klas Eklund och Ingela Hemming.²²

SEB:s undersökning bygger på enkätsvar från 4 000 företag med en årlig omsättning på mindre än 100 miljoner kronor. Studien visar att det framförallt är de snabbast växande företagen som betraktar sjuklöneansvar och höga skatter som ett tillväxthinder.

I Glesbygdverkets rapport lyfter man fram att arbetsgivaravgifterna och arbetsgivaransvaret skapar problem för företag på landsbygden.²³

Även i detta fall visar data att de administrativa problemen är sekundära till det regelverk som reglerar arbetsgivarens ansvar för de anställda. Dit räknas till exempel Lagen om anställningsskydd, regler kring arbetsmiljön och sjuklön.²⁴

Sedan maktskiftet 2006 har den borgerliga regeringen inlett arbetet för att minska företagens regelbörda. Målet är att minska företagens administrativa kostnader med 25 procent.²⁵ De förenklingar som bidra-

20. Jordbruksdepartementet (2010), sid 14.

21. Bergh (2009), sid 49.

22. Eklund & Hemming (2006).

23. Landsbygd definieras i rapporten som allt område som ligger utanför tätorter med minst 3 000 invånare. Det görs ingen åtskillnad mellan olika avstånd och därför särskiljs inte landsbygdsområden från glesbygdsområden.

24. Glesbygdverket (2006), sid 61.

25. Riksrevisionen (2012) riktar bland annat kritik mot valet att mäta målen baserat på administrativa kostnader – vilket resulterar i att många direkta kostnader till följd av regler exkluderas. Exempel på sådana är kostnader för att anpassa produkter, tid för att hålla sig uppdaterad med gällande regelverk, samt investeringskostnader. Tillväxtanalys (2010, sid 16) påvisar även indirekta kostnader, då regelbördan även påverkar investeringsbeteende, marknadsdynamik, resursallokering och slutligen ekonomisk tillväxt.

git mest till att minska dessa kostnader mellan 2006 och 2010 har skett på huvudområdena livsmedel, associationsrätt, bokföring, skatterätt och årsredovisning.²⁶ Dessa kostnadsminskningar motsvarar cirka 96 procent av den totala nettominskningen, vilken uppgår till drygt sju miljarder kronor.²⁷

Företagen är inte imponerade. I en granskning som Riksrevisionen gjorde 2012 svarade så många som 73 procent av företagen att de inte har märkt någon förändring i regelbördan eller anser tvärtom att regelverken har blivit mer komplicerade de senaste fem åren.²⁸ De tre största kostnadsökningarna som skett finns på skatteområdet och handlar om omvänd personalliggare i frisör- och restaurangbranschen, skattskyldighet för byggtjänster samt dokumentationsskyldighet vid internprisättning. Dessa administrativa kostnader har ökat med cirka 450 miljoner kronor mellan 2006 och 2010.²⁹

Tillväxtverket visar i en rapport att små och medelstora företag i Sverige har en hög tillväxtvilja. Störst andel återfinns i regioner som klassificeras som *landsbygdsregioner mycket avlägset belägna*. Där uppger hela 85 procent av företagen att de vill växa. Det ska jämföras med 71–76 procent i övriga regioner.³⁰

På landsbygden upplever företagen större tillväxthinder än företag i andra typer av regioner. På listan över de största tillväxthindren finns lagar och myndighetsregler.³¹

26. Regeringskansliet (2010), sid 42.

27. Riksrevisionen (2012), sid 33.

28. Ibid, sid 10.

29. Ibid, sid 70.

30. Tillväxtverket (2012), sid 65.

31. Ibid, sid 7, 64–73.

3. Lappa och laga-politik i stället för strukturella reformer

EN EKONOMI PRÄGLAD AV reglering och hög beskattning växte fram under 1930-talet och framåt. Efter andra världskriget förverkligades delar av Rehn–Meidner-modellen och senare höjdes skattetrycket och en rad arbetsmarknadsregleringar infördes.

Denna politik har drabbat landsbygden. Hur har följderna hant-rats? Ser man till historien tycks bristerna genomgående ha bemötts med projektorienterade insatser. Annorlunda uttryckt har man valt att tillämpa en lappa och laga-politik bestående av statliga transfereringar, utlokaliseringar och riktade stödinsatser.

3.1 STATLIGA MYNDIGHETER FLYTTAS FRÅN STOCKHOLM

Redan i slutet av 1930-talet började möjligheten att flytta myndigheter till platser utanför Stockholm diskuteras. Motiven var ofta ekonomiska. När en statlig utredning i slutet av 1950-talet föreslog utlokalisering av statlig verksamhet från Stockholm var det ett försök att dämpa tillväxten i Stockholmsregionen.

Förslaget realiserades aldrig, även om idén återkom när lokaliseringspolitiken blev mer aktiv i mitten av 1960-talet.³² Men 1971 och 1973 fattade riksdagen till slut beslutet att drygt 10 000 anställda vid 48 myndigheter skulle flyttas från Stockholmsområdet till 16 orter runtom i landet.³³ Detta motsvarade vid tidpunkten cirka 10 procent av antalet statligt anställda i Stockholmsregionen.³⁴ Utöver att dämpa tillväxten i huvudstaden ville man skapa fler arbetstillfällen, vilket gjorde att omlokaliseringen kunde betraktas som en del av den förda regionalpolitiken.³⁵ Omlokaliseringarna genomfördes sedan under 1970-talet och början av 1980-talet.

Vid den här tiden handlade regionalpolitiken om att fördela befintliga resurser och arbetstillfällen. ”Regional balans i välfärden upphöjdes till en övergripande målsättning”, konstaterar Kent Eliasson och Olle Westerlund vid Institutet för tillväxtpolitiska studier.³⁶ Regioner som förlorat många arbetstillfällen i varvs-, gruv-, eller stålindustrin kom-penserades ofta genom att statlig verksamhet flyttades till de aktuella landsdelarna.³⁷

1989 genomförde Statskontoret en utvärdering av utflyttningarna. Man undersökte bland annat hur verksamhet, personal och ekonomi påverkats av omlokaliseringen. Statskontoret konstaterade att verk-

32. Aldskogius (1992), sid 68.

33. Statskontoret (1989), sid 7 (se även sid 63–64 för mer detaljerad information om berörda myndigheter).

34. Ibid, sid 39.

35. Ibid, sid 7.

36. Eliasson & Westerlund (2003), sid 7. Se även Aldskogius (1992).

37. Ibid.

samheten inte hade lett till någon minskning av expansionen i Stockholmsområdet.³⁸ Däremot hade omlokaliseringen delvis fått effekt på mottagarorterna. Framförallt påverkades befolkningsunderlaget och skatteunderlaget positivt. Men effekterna på lång sikt var inte påtagliga i relation till andra jämförbara orter.³⁹

3.2 UTLOKALISERINGAR I MODERN TID

Omlokalisering av statlig verksamhet är inte ett avslutat kapitel i Sverige. Flera städer kom att påverkas av riksdagsbeslutet 2004 som innebar att Försvarsmakten skulle göra nedskärningar i fyra regioner: Östersund, Karlstad/Kristinehamn, Arvidsjaur och Gotland.⁴⁰ För att kompensera förlusten av statliga arbetstillfällen beslutade riksdagen att ersätta dessa arbeten med nya. Detta genom att myndigheter eller delar av myndigheter flyttades från Stockholm. Totalt rörde det sig om 2 700 arbetstillfällen.

Riksrevisionen fick för några år sedan i uppgift att utvärdera omlokaliseringen av Konsumentverket och Folkhälsoinstitutet till Karlstad respektive Östersund. I sin slutrapport menar Riksrevisionen att ”trots att myndigheter har omlokaliserats i omgångar under flera decennier har omflyttningarna inte fått en allsidig utvärdering”.⁴¹ I utvärderingen lyfts flera intressanta saker fram. Bland annat valde en hög andel försvarsanställda i Östersund att bo kvar i regionen även efter nedläggningarna och började att arbeta i andra branscher.⁴²

Men omlokaliseringarna medförde stora produktionsbortfall till följd av flytten. Och det blev dyrt. Kostnaderna överskred den beräknade nivån med 53 procent.⁴³ Riksrevisionens utvärdering visar att det inte är troligt att dessa merkostnader går att räkna hem under den förväntade amorteringstiden på 20 år.^{44, 45}

3.3 REGIONALA HÖGSKOLOR

När den svenska högre utbildningen började decentraliseras i slutet av 1980-talet motiverades det med en blandning av politiska, ekonomiska och sociala skäl.⁴⁶ Förändringarna har resulterat i att fler högskolor har byggts upp runtom i landet för att öka tillgängligheten till högre utbildning. Förhoppningen har varit att universiteten och högskolorna ska bidra till regional utveckling.⁴⁷

38. Statskontoret (1989), sid 57.

39. Ibid, sid 32.

40. Riksrevisionen (2009), sid 7.

41. Ibid, sid 7.

42. Ibid, sid 86.

43. Ibid, sid 91.

44. Ibid, sid 92.

45. Tilläggas bör att regeringen inte hade uttalat någon uppfattning om förväntad kostnad per omlokaliserat arbetstillfälle. Riksrevisionen (2009) sid 91.

46. Andersson et al (2004).

47. Sondell (1999), sid 7.

När elva nya lärosäten 1977 skulle etableras valdes platserna baserat på var det tidigare funnits annan typ av verksamhet, såsom regementen och lärarhögskolor.⁴⁸ I samtliga fall var syftet att ersätta eller utvidga redan befintlig vidareutbildning, medan Högskolan i Karlskrona-Ronneby (numera Blekinge Tekniska Högskola) placerades där på grund av hög arbetslöshet i samband med nedläggningen av ett stort skeppsvarv.⁴⁹

En viktig fråga är om satsningar som dessa ger önskat resultat. Roland Andersson, nationalekonom och professor emeritus vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH), har tillsammans med två andra forskare studerat sambandet mellan den regionala produktiviteten och förekomsten av universitet eller högskolor i Sverige. Resultaten visar att regioner som har större universitetsrelaterade investeringar (mätt som antalet anställda forskare eller antalet studenter) har högre genomsnittlig arbetsproduktivitet. Studien visar också att produktivitetssökningarna är större i de regioner där nyare högskolor eller universitet är lokaliserade.⁵⁰

Men för att få till stånd den här effekten på den lokala ekonomin i anslutning till lärosätet är det inte bara av betydelse att utbildning finns. Det är också viktigt att det är rätt sorts utbildning, som ger den kompetens som efterfrågas på den lokala arbetsmarknaden. Detta leder då till att studenterna stannar kvar i regionen. En förutsättning är att det finns ett levande näringsliv som kan dra nytta av denna kompetens, varför det måste ses som en växelverkan mellan såväl arbetsutbud som arbetsefterfrågan. Om inte de strukturella hindren minskas spelar det ingen roll hur produktiva arbetstagarna blir med hjälp av utbildningar.

3.4 EU GER KONSTGJORD ANDNING

Det är inte bara i Sverige strukturella hinder bemöts med transfereeringar och regionalt inriktad projektpolitik. Sedan Sveriges EU-inträde 1995 har vi även bidragit till – och tagit del av – EU:s regionalpolitik. Syftet med politiken är att minska de ekonomiska och sociala skillnaderna inom EU, både mellan och inom medlemsländerna.⁵¹ Allt stöd som EU ger till detta ändamål måste matchas med statlig offentlig finansiering, och kan även kompletteras med privat medfinansiering.⁵²

Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) gjorde 2004 en effektutvärdering för att bedöma såväl de kortsiktiga som de långsiktiga effekterna av de projekt som ingick i EU:s geografiska program i Sverige

48. Andersson et al (2004).

49. Ibid.

50. Andersson et al (2004).

51. EU-upplysningen (2012).

52. All finansiering av EU:s regionalpolitik kommer från två strukturfonder: regionalfonden och socialfonden. I dagsläget står regionalpolitiken för cirka en tredjedel av EU:s budget, och innehar därmed den näst största posten i EU-budgeten. Se EU-upplysningen (2012).

under den första programperioden, från 1995 till 1999. Inom ramen för dessa program genomfördes investeringar för sammanlagt 17,8 miljarder svenska kronor.⁵³

Slutsatsen av utvärderingen är att man:

inte kan spåra några effekter av EU:s geografiska målprogram på den totala regionala utvecklingen. Under programperioden har de regionala skillnaderna snarare fördjupats än jämnats ut.⁵⁴

Frågan är om stödkommunerna långsiktigt skulle ha klarat sig lika bra om man inte hade fått EU-stöd. ITPS menar att vissa kommuner som inte har fått stöd har klarat sig bättre i vissa avseenden.⁵⁵

EU-stöd betalas av svenska skattebetalare genom den statliga medfinansieringen. EU-stödet på motsvarande 17,8 miljarder kronor är en ansevärd summa. Ett minimikrav borde vara att pengarna får förväntad effekt, men: ”Resultaten och effekterna av de bägge hittillsvarande programperioderna med strukturfonder är emellertid inte de allra bästa”, konstaterar Tillväxtverket.⁵⁶

Livsmedelsekonomiska institutet (SLI) har också studerat den första perioden av EU:s struktur- och regionalpolitik. Fokus har varit projekt inom delmål 5b; *Utveckling och strukturomvandling i landsbygdsområden*, som syftar till att stimulera nyföretagande och öka sysselsättningen.⁵⁷ Här fastslås att projekt som skulle ha genomförts även utan stöd är de som i högre utsträckning leder till bestående sysselsättningseffekter.⁵⁸

53. ITPS (2004), sid 7.

54. Ibid.

55. För en mer detaljerad redogörelse av de kausala sambanden i delanalyserna, se ITPS (2004), sid 86–87.

56. Tillväxtverket (2011).

57. Gustavsson et al (2004), sid 5.

58. Ibid, sid 17.

4. *Lagar som hindrar landsbygden från att växa på egen hand*

MYCKET AV DEN REGIONALPOLITIK som förs skänker tillfälligt stöd. Men Sverige har också tillväxthindrande strukturer som gör det svårt för människor att leva och verka utifrån sina förutsättningar och hindrar delar av landet från att få nya näringar på plats.

4.1 RIKSINTRESSET, I VEMS INTRESSE?

Förutsättningarna för företag på landsbygden skildras i en rapport från Tillväxtverket från 2012. Ett av de exempel som lyfts fram är turistföretaget Fjällguiden i Kiruna. Företaget har ökat i omsättning med 150 procent de senaste åren. Samtidigt bekymrar sig företagsledningen för möjligheterna att växa framöver och pekar på en avgörande svårighet:

För att utveckla turismen ytterligare krävs ... fler bäddar. Problemet är att det inte ges några tillstånd till nybyggen.⁵⁹

Fjällguidens problem är inte unikt. Det svenska regelverket på plan- och byggområdet har vuxit de senaste decennierna. Inte minst gäller det vad som benämns som riksintresse. Vad som är av riksintresse och vad det innebär regleras främst i miljöbalken. Idén med riksintressen är möjligheten att peka ut områden i landet som bedöms som särskilt värdefulla ur ett nationellt perspektiv. Här återfinns allt från unika naturområden till områden värdefulla för energiförsörjningen.

Det finns två typer av riksintressen, dels av lagstiftaren utpekade områden, dels områden som är utpekade av myndigheter. När ett område klassificerats innebär det att länsstyrelserna säkerställer att byggnation inte sker på området om det innebär "en påtaglig skada" för de aktuella riksintressena. Länsstyrelserna kan, om de anser att åtgärderna innebär påtaglig skada, upphäva kommunernas detaljplaner. Kommunen kan sedan, om den tycker att det är av tillräcklig vikt, få ärendet prövat.⁶⁰

Varje myndighet bevakar sina intressen och kommunerna får leva med det sammanlagda resultatet. Det finns exempelvis kommuner som i praktiken nästan helt och hållet är riksintressen, som en följd av att olika statliga myndigheter pekat ut olika delar av kommunen som skyddsvärda. Ofta är detta speciellt betungande just på lands- och glesbygd där natur- och kulturvärdena många gånger är stora.⁶¹

Naturligtvis finns det skäl att skydda värdefulla miljöer från påverkan, och till del kan ett riksintresse vara en resurs för en kommun.

59. Tillväxtverket (2012), sid 81.

60. SKL (2011).

61. Ibid.

Men när en tredjedel av landets yta räknas som riksintresse för naturvård förlorar begreppet sin betydelse. Om allt är värdefullt försvinner respekten för det som *verkligen* är värdefullt. Detta samtidigt som man försvårar för många kommuner, inte minst kommuner i glesbygd, att göra översikts- och detaljplaner som tillåter investeringar i kommunen.

4.2 STRANDAT STRANDSKYDD

Vid sidan av reglerna för riksintressen finns andra typer av regleringar som hindrar nybyggnation i gles- och landsbygd. I första hand handlar det om strandskyddet som omfattar landets samtliga stränder vid hav, insjöar och vattendrag oavsett storlek. Det generella strandskyddet är 100 meter från strandkanten och kan utvidgas till 300 meter. Områden som omfattas av strandskyddet får, enligt lag, inte bli föremål för nybyggnation. Lagen tillkom 1950 och har sedan dess ändrats flera gånger.⁶²

Efter många års kritik gjordes förändringar i strandskyddslagstiftningen 2009.⁶³ Förändringarna innebar att kommunerna numera har möjlighet att peka ut "områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen", så kallade LIS-områden, och för dessa få dispens för byggnation. Det finns dock en rad särskilda villkor som ska vara uppfyllda för att ett område ska kunna utpekas som LIS-område. Utöver LIS-dispensen kan man få dispens av sex förutbestämda skäl.⁶⁴ Även med den gamla lagen kunde man få dispens, men många kommuner anser att kraven och framförallt tillämpningen trots förändringarna inte har blivit bättre utan menar att det fortfarande finns problem gällande strandskyddsdispensen.⁶⁵ Regeringen har därför i höstbudgeten 2012 gett Naturvårdsverket och Boverket i uppdrag att utreda vilka konsekvenser ytterligare lättnader i lagen för strandnära byggen skulle få.⁶⁶

Runtom i Sverige finns exempel på glesbefolkade kommuner som upplever svårigheter att växa och bevilja bygglov till följd av strandskyddsbestämmelser. Det handlar i första hand om möjligheten att locka sommarboende, vilket kustnära landsbygdskommuner har potential att göra om bygglov beviljas för strandnära fastigheter. Men även permanentbostäder har hindrats på grund av strandskyddet. I Pajala har man problemet att gruvindustrins arbetskraft på orten inte bosätter sig permanent utan bor i baracker och tillfälliga bostäder. Det är helt enkelt för svårt att hitta attraktiva miljöer för nybyggnation som inte regleras av strandskyddet, sett till att Pajala kommun inrymmer 10 000 kilometer älvstrand.⁶⁷ Därtill finns det områden i kommunen som

62. Naturvårdsverket/Boverket (2010).

63. Regeringskansliet (2008).

64. Nilsson (2010), sid 17–25.

65. Se bl a Mojanis (2010), Knape (2012).

66. Regeringskansliet (2012).

67. Sundqvist, K-L (2011), Spiik, Eva (2011).

är utpekade som riksintressen.⁶⁸ Miljöbalkens bestämmelser bygger på goda intentioner, men lagstiftningen tycks gå ut över andra angelägna strävanden.

Utöver strandskydd och riksintressen finns andra regleringar som har samma hämmande effekt. Exempelvis kan man nämna regleringarna kring hästallergier. Enligt miljölagstolkningar från Boverket ska skyddsavståndet mellan bostäder och hästhållning vara 500 meter, medan Socialstyrelsen uttalat att ett skyddsavstånd om 200 meter är rimligt. Frågan utreds och kan komma att ändras, men det tål ändå att nämnas som en detalj i diskussionen om bygglov på landsbygden.⁶⁹

4.3 LÅNGA HANDLÄGGNINGSTIDER FÖR ATT FÅ BYGGA INDUSTRIFASTIGHETER

Nästan all industriell verksamhet kräver särskilt miljötillstånd då större projekt och investeringar kan påverka miljön. I en rapport från konsultföretaget Ramböll våren 2012 beräknades den genomsnittliga processtiden för projekt som kräver miljötillstånd. Resultatet är häpnadsväckande. Processtiden ligger på 2–6 år.⁷⁰ Tiden varierar beroende på vilken typ av ärende det rör sig om, samt om ärendet överklagas eller inte. Om det överklagas ökar processtiden med drygt 1 år. I framtiden kommer det troligtvis att krävas ännu mer av såväl företag som av myndigheter för att hantera det ökade antalet prövningar, vilka beräknas stiga med 70–90 procent fram till år 2034.⁷¹ Detta beror både på kommande regleringar som EU:s Industriemissionsdirektiv och Ramdirektiv för vatten, men är också en följd av den ekonomiska utvecklingen.

De långa ledtiderna är givetvis problematiska ur ett näringslivsperspektiv, eftersom incitamenten att förlägga verksamhet i Sverige kan minska som en följd av krävande resurser i både tid och pengar. Detta gäller inte minst i glesbefolkade områden, särskilt i Norrland, där det finns gott om naturtillgångar. Rapporten visar att utvinning av mineral, som till stor del är gruvdrift, tillhör de branscher med längst processtid och kan uppgå till drygt sex år exklusive överklaganden.⁷²

4.4 SKATTER PÅ DRIVMEDEL

När bensin- och dieselpriiser stiger blir hushåll på glesbygden särskilt utsatta. Detta är en politisk paradox. Det är ofta samma partier som vill se högre skatter på drivmedel som talar om vikten av att hela Sverige ska leva. År 2011 kostade bensinen i genomsnitt 14,09 kronor per liter. Av detta utgjorde 8,04 kronor, strax under 60 procent, skatter (koldiox-

68. Pajala kommun (2010).

69. Boverket (2011).

70. Ramböll (2012), sid 2.

71. Ibid, sid 2, 75–90.

72. Ibid, sid 12.

idskatt, energiskatt och moms). Priset för diesel 2011 var i genomsnitt 13,11 kronor per liter, med en skatteandel på nästan 55 procent.⁷³

Tidigare var bensinskatten öronmärkt till olika ändamål inom trafikområdet, till exempel underhåll av vägar, men från budgetåret 1980/81 går bensinskatten direkt till statskassan. Sedan dess har motiven till höjd skatt på bensin och diesel skiftat, exempelvis behov av resurser till arbetsmarknadspolitiska åtgärder, ubåtsjakt och omstrukturering av SJ.⁷⁴ Under de senaste åren har skatten motiverats av miljö- och klimatmål. Oavsett argument drabbar detta hushållens ekonomi. För stadsborna finns det alternativ till den egna bilen i form av kollektivtrafik, men sådana möjligheter är ofta mer begränsade på landsbygden.

4.5 STÄNGER KRAV PÅ FÖRNYELSEBART BEN SINMACKAR?

I december 2005 beslutade riksdagen att anta regeringens lagförslag om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel.⁷⁵ Denna lag är numera känd som pumplagen och innebär att större bensinstationer från och med den 1 april 2006 är skyldiga att tillhandahålla förnybara drivmedel, såsom etanol eller biogas.⁷⁶ Lagen har sedan utökats för att stegvis omfatta allt fler försäljningsställen, även mindre bensinstationer. Sedan 2006 har antalet tankställen som varje år läggs ned ökat. En utredning från riksdagen menar att det inte är en direkt följd av pumplagen men att det i enstaka fall kan ha bidragit till nedläggningar.⁷⁷

Riksdagens trafikutskott gjorde 2009 en uppföljning av lagen och beräknade att kostnaden för varje installerad pump var cirka 300 000–400 000 kronor. Totalt konstaterades att tillgången på biodrivmedel ökar men att ”frågan om biodrivmedel har begränsad aktualitet i många gles- och landsbygdssamhällen, och att det här i stället handlar om att över huvud taget ha tillgång till drivmedel inom rimliga avstånd”.⁷⁸

Den senaste konsekvensutvärderingen av pumplagen publicerades 2010 av myndigheten Tillväxtanalys. I deras rapport konstateras det att kraven på försäljning av förnybart bränsle har fått konsekvenser:

Många mindre företag har inte haft ekonomiskt utrymme att göra de investeringar som krävs. De större bolagen har i många fall ansett det olönsamt att investera i små stationer med låg lönsamhet och istället avvecklat dessa stationer i förtid.⁷⁹

73. Ekonomifakta (2012a, 2012b).

74. Ekonomifakta (2012a, 2012b).

75. Rapport från riksdagen (2009), sid 14.

76. Ibid.

77. Ibid, sid 5.

78. Regeringen skrivelse (2010).

79. Tillväxtanalys (2010)16-17.

När Tillväxtanalys följde upp konsekvensutvärderingens resultat ett år senare konstaterade man att pumplagen inte varit huvudorsaken till nedläggningen men att lagen till del påskyndat processen, trots att mindre bensinstationer kunnat söka dispens.⁸⁰

Att människor på gles- och landsbygd förlorar sina mackar påverkar inte bara tillgången till drivmedel, utan är förknippat med förlust av annan service. I gles- och landsbygd finns drivmedelspumpar ofta i anslutning till en dagligvarubutik och om pumparna försvinner drabbas även dagligvarubutikerna. Även annan service riskerar att påverkas på ett negativt sätt, eftersom många stationer eller servicepunkter med bensin och dagligvaror även tillhandahåller ett brett urval av service-tjänster.⁸¹

Den största relativa förändringen av drivmedelsstationer återfinns emellertid i tätorter följt av tätortsnära landsbygder. I absoluta tal har förändringen på landsbygden varit liten, men uppges vara den områdestyp där ”effekterna på tillgängligheten blir mest kännbara eftersom de stationer eller försäljningsställen som försvunnit ofta varit de sista kvarvarande på orten”.⁸²

Helena Jonsson, ordförande för Lantbrukarnas Riksförbund, lyfte i en intervju i SVT:s Aktuellt fram bensinstationernas värde i glesbygden:

Ofta är ju macken den sista civilisationens utpost i glesbygden. Förutom att man faktiskt köper sitt fordonsbränsle där så är det apoteksutlämning, det är post och så vidare. Så därför betyder det så otroligt mycket.⁸³

Bilen är ofta ett oundgängligt fordon på gles- och landsbygd, och med försämrad tillgång till drivmedel måste transportsträckorna oundvikligen bli ännu längre. Förutom att koldioxidutsläppen på så sätt ökar – i stället för att minska, som var den ursprungliga avsikten – kan det påverka människors benägenhet att lämna bygden.

80. Tillväxtanalys (2011), sid 19–25.

81. Ibid, sid 21.

82. Tillväxtanalys (2010), sid 18-19.

83. SVT (2012).

5. En hållbar näringspolitik för landsbygden

EN VISS UTFLYTTNING FRÅN gles- och landsbygd är naturlig och ofrånkomlig i takt med övergången från jordbruks- till industrisamhälle och senare till tjänste- och informationssamhälle. Men de strukturer, lagar, skatter och regleringar som byggt Sverige under efterkrigstiden har försvårat situationen för landsbygden. Något som inte minst företagen vittnar om.

Avfolkningsfrågorna började diskuteras politiskt på allvar i slutet av 1930-talet. Startpunkten för debatten förefaller ha varit befolkningskommissionens betänkande ”angående landsbygdens avfolkning”, som utkom 1938.⁸⁴ Den dåtida diskussionen genomsyrades av en romantisk föreställning om landsbygden. Människor ansågs må bättre på landsbygden och befolkningen där utgjorde ”reservoaren för den nationella folkkraften”.⁸⁵ Andra problem som lyftes fram var exempelvis bostadsbrist i städerna, problem med äktenskapsbildning som en följd av kvinnlig överrepresentation av de som flyttade till städerna samt det krigsstrategiska problemet i att ha en stark koncentration av befolkning och näringsliv i några få regioner.⁸⁶

Sedan dess har utvecklingen, med några få undantag, varit konstant. Landsbygden har avfolkats och människor har flyttat till städerna. Politiken som stakades ut för att avhjälpa problemet gavs först namnet lokaliseringspolitik, senare regionalpolitik. På 2000-talet började man kalla det regional utvecklingspolitik. I grunden har det egentligen alltid handlat om samma sak. Att med riktade stöd, subventioner, skattelättnader eller annat försöka stötta upp landsbygden.

I stället för att hantera den tillväxthämmande politiken har ansvariga regeringar skapat ett lappa och laga-system. Omflyttningar av myndigheter, etablering av nya högskolor, regionala tillväxtprogram, lokaliseringsbidrag, investeringsfonder med fokus på landsbygden är försök att kompensera effekterna av strukturella fel.

En motvilja mot att göra upp med de strukturer som i dag hämmar utvecklingen av landsbygden kombineras med en vilja att vara världens modernaste land. Ekonomhistoriker Maths Isacson beskriver det bra:

Under bygget av välfärdsbygget framställdes landsbygden och dess människor – av politiker, forskare och konstnärer – som moderniseringens förlorare som behövde hjälp av experter och ett regionalpolitiskt stöd för att överleva.⁸⁷

84. SOU 1938:15.

85. Ibid, sid 15.

86. Wallander (1948), sid 15.

87. Johansson (2008), sid 60.

Under årens lopp har det tillkommit en rad lagar som inte analyserats tillräckligt ur ett landsbygdsperspektiv såsom pumplagen, strandskyddet och långa handläggningstider.

Kanske kan inte hela Sverige leva. Men landsbygden ska inte heller behöva leva enbart på bidrag och konstgjord andning. Dagens politik sattes i verket av Socialdemokraterna och förvaltas nu av den borgerliga regeringen. Hittills har den borgerliga diskussionen om landsbygdens näringspolitiska förutsättningar alltför lite handlat om vilka lärdomar vi kan dra från historien.

Referenser

- Appelquist, Joakim (2001) Ett institutionellt perspektiv på den svenska modellen : effektivitet och institutionell förändring på den svenska arbetsmarknaden från Saltsjöbadsavtalet till Åmanlagarna *Lund papers in economic history* no. 70.
- Aldskogius, Göran (1992), *Svensk regionalpolitik : utveckling och framtid*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Andersson, Roland, Quigley, John M & Wilhelmson, Mats (2004), University decentralization as regional policy : the Swedish experiment. *Journal of Economic Geography*, 4, 371–388, hämtad 2012-07-19, <<http://urbanpolicy.berkeley.edu/pdf/AQWJEGo8o4PB.pdf>>.
- Bergh, Andreas (2009), *Den kapitalistiska välfärdsstaten*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Bjuggren, Carl Magnus & Johansson, Dan (2009), Privat och offentlig sysselsättning i Sverige 1950–2005. *Ekonomisk Debatt*, 37:1, 41–53.
- Boverket (2011), *Väglledning för planering för och invid djurhållning*. Karlskrona: Boverket.
- Centerpartiet (2012), *Fälldin bryter s-makten och inleder kamp mot kärnkraften*. Hämtad 2012-12-11 <<http://www.centerpartiet.se/Om-centerpartiet/Cs-historia/1970-talet/>>.
- Eklund, Klas & Hemming, Ingela (2006), Nio av tio småföretag vill inte anställa trots högkonjunktur. *Dagens Nyheter*, 29 mars, hämtad 2012-07-19, <<http://www.dn.se/debatt/nio-av-tio-smaforetag-vill-inte-anstalla-trots-hogkonjunktur>>.
- Ekonomifakta (2012a), Konsumtionsskatter på bensin. *Ekonomifakta.se*, 21 februari, hämtad 2012-07-19, <<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Energi/Styrmedel/Konsumtionsskatter-pa-bensin/>>.
- Ekonomifakta (2012b), Konsumtionsskatter på diesel. *Ekonomifakta.se*, 2 februari, hämtad 2012-07-19, <<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Energi/Styrmedel/Konsumtionsskatter-pa-diesel/>>.
- Eliasson, Kent & Westerlund, Olle (2003), *Regionala tillväxtindikatorer : teoretiska aspekter, begrepp och empiriska illustrationer*. Östersund: Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS).
- EU-upplysningen (2012), EU vill minska skillnader med hjälp av regionalpolitik. *EU-upplysningen.se*, 2 januari, hämtad 2012-07-19, <<http://www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Vad-EU-gor/EUs-regionalpolitik/>>.
- Glesbygdverket (2006), *Småföretagandets villkor i gles- och landsbygder*. Östersund, hämtad 2012-07-19, <<http://www.tillvaxtanalys.se/tua/export/sv/filer/publikationer-arkiv/gbv/rapporter/2006/smaforetagandets-villkor-i-gles-och-landsbygder-huvudrapport-06.pdf>>.
- Gråbacke, Carin (2002), *Möten med marknaden : tre svenska fackförbunds ageranden under perioden 1945–1976*. Diss. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen 85. Göteborg: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Gustavsson, Rasha, Johansson, Helena & Persson, Lennart (2004), *Landsbygdsutveckling : en analys av projekt för ökad sysselsättning*. Lund: Livsmedelsekonomiska institutet (SLI).
- ITPS (2004), *Effektutvärdering av de geografiska målprogrammen inom EG:s strukturfonder*. Östersund: Institutet för tillväxtpolitiska studier, hämtad 2012-07-19, <<http://www.tillvaxtanalys.se/tua/export/sv/filer/publikationer-arkiv/itps/rapporter/2004/effektutvardering-av-de-geografiska-malprogrammen-inom-egs-strukturfonder-04.pdf>>.
- Jacobsson, Ulf (2004), Rehn–Meidnermodellen in memoriam : några kommentarer till en jubileumsskrift. *Ekonomisk Debatt*, 35, hämtad 2012-07-19, <<http://www2.ne.su.se/ed/pdf/32-5-uj.pdf>>.
- Johansson, Birgitta (red) (2008), *Ska hela Sverige leva?*. Stockholm: Formas.
- Jordbruksdepartementet (2010), *Landsbygdsprogram för Sverige år 2007–2013*. Stockholm: Jordbruksdepartementet.

Knape, Anders (2012), Så kan fler bostäder byggas, *Svenska Dagbladet*, 2 juli, hämtad 2012-12-08, <http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sa-kan-fler-bostader-byggas_7315103.svd>.

Stockholms läns landsting (2012), *Befolkningsutvecklingen 2011, Demografisk rapport 2012:01*, hämtad 2012-12-11, <http://www.tmr.sll.se/Global/Dokument/Statistik/Befolkningsutveckling/2012_1_s_Befolkningsutvecklingen_2011.pdf>

Lakomaa, Erik (2008), *The Economic Psychology of the Welfare State*, Economic Research Institute, Stockholm School of Economics (EFI), Stockholm: Handelshögskolan.

Magnusson, Lars (2010), *Sveriges ekonomiska historia*. Stockholm: Norstedts.

Mojanis, Anders (2010), Hårdare strandskydd. *Dalarnas Tidningar*, 29 november, hämtad 2012-07-19, <<http://www.dt.se/nyheter/malungsalen/1.4050742-hardare-strandskydd>>.

Naturvårdsverket/Boverket (2010), *Strandskydd : en skrift om det nya strandskyddet från Boverket och Naturvårdsverket*. Stockholm: Naturvårdsverket/Boverket.

Nilsson, Anna (2010), *Strandskydd vs. landsbygd : landsbygdsutveckling i strandnära lägen ur ett kommunalt perspektiv*. Karlskrona: Blekinge Tekniska Högskola.

Nordfors, Miriam (2006), *Vad är den svenska modellen?*, Stockholm: Ratio, hämtad den 2012-12-11, <http://www.ratio.se/media/45833/den_svenska_modellen1.pdf>.

Nycander, Svante (2010) *Sist in först ut : LAS och den svenska modellen* Stockholm: SNS förlag.

Olofsson, Jonas (2004), Har fackförbund bromsat tillväxten?. *Historisk Tidskrift*, 124, 1.

Pajala kommun (2010), *Kommuntäckande översiktskarta : riksintressen*, hämtad 2012-07-19, <<http://www.pajala.se/PageFiles/488/Riksintressekarta%20Pajala%20kommun%20juni%202010.pdf>>.

Ramböll (2012), *Undersökningar av genomförandetider och framtida resursbehov för projekt med miljöpåverkan*. Stockholm: Ramböll Management Consulting, hämtad 2012-07-19, <<http://www.ramboll-management.se/~media/Images/RM/RM%20SE/PDF/Publications/Unders%C3%B6kning%20av%20framtida%20resursbehov%202012%2004%2002%20PDF.ashx>>.

Rapport från riksdagen (2009), *Pumplagen : uppföljning av lagen om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel*, Stockholm. 2009/10:RFR7, hämtad 2012-12-08, <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utdrag/Rapporter-fran-riksdagen/Pumplagen---uppfoljning-av-lag_GXoWRF7/>.

Regeringens skrivelse (2010), *Riksrevisionens rapport om skattebefrielse för biodrivmedel* Skr 2010/11:162, hämtad 2012-12-08, <<http://data.riksdagen.se/dokument/GY03162/text>>.

Regeringskansliet (2008), *Strandskyddet och utvecklingen av landsbygden* Skr 2008/09:119, hämtad 2012-12-12, <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/07/42/ae979350.pdf>>.

Regeringskansliet (2010), *Regelförenklingsarbetet 2006–2010*. Skr 2009/10:226, hämtad 2012-07-19, <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Regelforenklingsarbetet-20062_GX03226/?text=true>.

Regeringskansliet (2012), *Förslag till statens budget utgiftsområde 20 : Allmän miljö- och naturvård* PROP. 2012/13:1, sid 66, hämtad 2012-12-08, <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/91/89/6b35e5ae.pdf>>.

Riksrevisionen (2009), *Omlokalisering av myndigheter*. Stockholm. RiR 2009:30, hämtad 2012-07-19, <http://www.riksrevisionen.se/PageFiles/1888/RiR_2009_30.pdf>.

Riksrevisionen (2012), *Regelförenkling för företag : regeringen är fortfarande långt från målet*. RiR 2012:6. Stockholm, hämtad 2012-07-19, <<http://www.riksrevisionen.se/rapporter/Rapporter/EFF/2012/Regelforenkling-for-foretag--regeringen-ar-fortfarande-langt-fran-malet/>>.

Ryner, Magnus (2002), *Capitalist restructuring, globalisation and the third way*. New York: Routledge.

SKL (2011), *Hanteringen av riksintressen*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Sondell, Erik (1999), *Det regionala uppdraget : en fjärde uppgift?*. Umeå: Centrum för regionalvetenskap, hämtad 2012-07-19, <http://www.cerum.umu.se/digitalAssets/19/19322_cwp_12_99.pdf>.

SOU 1938:15, *Betänkande angående "landsbygdens avfolkning"*. Socialdepartementet.

Spiik, Eva (2011) Ingen dispens från strandskydd i Pajala, *Norrländska Socialdemokraten* 5 maj, hämtad 2012-12-10, <<http://hbwebben.se/ingen-dispens-fran-strandskydd-i-pajala/>>.

Statskontoret (1989), Dnr 189/88-5, *Omlokalisering av statlig verksamhet : utvärdering av utflyttningen på 70-talet*, 1989:8 B. Stockholm: Statskontorets publikationsservice.

Svenskt Näringsliv (2011), *Kommunernas befolkningstillväxt år 2010–2035*. Stockholm, hämtad 2012-07-19, <http://www.svensktnaringsliv.se/multimedia/archive/00028/Kommunernas_befolkning_28295a.pdf>.

Sundqvist, K-L (2011), Miljöministern bjuds in till Pajala för att se problemen med strandskyddet, *Norrländska Socialdemokraten*, 13 oktober, hämtad 2012-12-20. <<http://www.nsd.se/nyheter/tornedalen/artikel.aspx?ArticleId=6460412>>.

Sveriges riksdag (2009), *Pumplagen : uppföljning av lagen om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel*. Stockholm. 2009/10:RFR7, hämtad 2012-07-19, <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utdredningar/Rapporter-fran-riksdagen/Pumplagen--uppfoljning-av-lag_GXoWRFR7/>.

SVT (2012), *Aktuellt*, 2 juli.

Tillväxtanalys (2010), *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service*. Dnr 2011/10, Östersund: Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, hämtad 2012-12-11.

Tillväxtanalys (2011), *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service*. Dnr 2010/014, Östersund: Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, hämtad 2012-12-09, <http://www.tillvaxtanalys.se/download/18.56ef093c139bf3ef89029cd/1349864061575/Rapport__2011_10.pdf>.

Tillväxtverket (2011), *Följeforskning för fortlöpande förbättringar i projekt : en syntes!*. Tillväxtverket.se, 3 mars, hämtad 2012-07-19, <<http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/euprogram/foljauppprojekt/foljeforskningokarlarandetfranprojeforskningforfortlopandeforbattringariprojektensyntes.4.3c4088c81204cca906180004763.html>>.

Tillväxtverket (2012), *Företagande i Sveriges regioner*. Stockholm, hämtad 2012-07-19, <<http://publikationer.tillvaxtverket.se/ProductView.aspx?ID=1796>>.

Wallander, Jan (1948), *Flykten från skogsbygden : en undersökning i Klarälvsdalen*. Stockholm: Industrins Utredningsinstitut.